

LBRIS

We know
books

GEORGE REMETE

DORUL

condiția românească a ființei

 paideia

București, 2022

CUPRINS

Introducere.....	5
-------------------------	----------

I. DORUL, FIINȚA ARTISTICĂ SUPREMĂ

1. Definiția dorului	17
2. Dorul ca substanță și persoană	26
3. Felurile dorului.....	42
4. Dorul, jalea și doina	65
5. Dorul și dragostea	77
6. Dorul: Norocul și Frumusețea supremă.....	97

II. DIMENSIUNEA FILOSOFICĂ A DORULUI

1. Ființă artistică și ființă filosofică	133
2. Originea, esența, entelehia și ekstaza ființei	140
3. Devenirea ființei și depășirea ei	158
4. Supremul ființei.....	181

III. DORUL, SUPREMUL TEOLOGIC

1. Dorul de persoană.....	197
2. Dorul de Sacru, de Originar și Paradis.....	213
3. Dorul de Dumnezeu	237
4. Dorul lui Dumnezeu	263
5. Dorul de Iisus Hristos	285
6. Dorul lui Iisus Hristos	321

Încheiere.....	341
-----------------------	------------

1. DEFINIȚIA DORULUI

Definiția și conținutul dorului sunt înțelese și prezentate variat și chiar foarte diferit de către comentatori. De către cei mai mulți – am zice, în concepția comună – dorul e înțeles ca *dorință, tânjire, jale, nostalgie, melancolie, aspirație, adulecare sau dragoste*. Totuși, specialiștii sunt aproape unanimi în a-l defini în primul rând ca o **absență dureroasă**, o lipsă sau neîmplinire, așa cum zice și poetul: „*Cine șoptește are dor de ducă, / Și cine pleacă vrea să stea: / Lipsește fitecui câte ceva ...*” (T. Arghezi, „Înțelepciune”). Această absență ar însemna distanțare și înstrăinare, sau „*nemărginită și contradictorie distanță afectivă dintre subiectul care suferă și obiectul depărtat*”¹⁵. Înțelegerea dorului ca înstrăinare e motivată de unii prin argumentarea că „*sentimentul distanței și al înstrăinării ... e specific vieții păstorești*”¹⁶, păstorii români fiind un fel de „*marinari ai uscatului*”¹⁷.

Totuși, chiar unii din susținătorii acestei explicații o consideră insuficientă și insistă să sublinieze „*ambivalența*”

¹⁵ Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului*, III, Editura Moldova, Iași, 1994, p. 243.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Constantin Noica, *Pagini despre sufletul românesc*, ed.cit., p. 38.

dorului ... prunc deopotrivă al lipsei și al bogăției”¹⁸. În același sens, nici noi nu acceptăm explicarea dorului ca durerea de a nu mai fi în locul unde ai fost odinioară, adică regretul față de un trecut pierdut. Căci există probe nenumărate că dorul nu privește numai spre trecut, ci și spre prezent și viitor. Faptul că se arată de multe ori ca lipsă, absență sau înstrăinare nu înseamnă că nu poate fi o prezență sau un viitor. Poetul zice: „*Și dorul mi-e invers. Mi-așa de dor / De tine când mi-ești foarte aproape, / De-aceea am hotărât ca între noi / Să bată veșnic vântul și mai multe ape*” (I. Alexandru „Invers”). Dorul nu e numai dor de ceva ce a fost și s-a pierdut, ci mai ales dor de ceea ce n-a fost niciodată, dar credem că poate fi; el e atât aruncarea în trecut cât și spre prezent și viitor, dar noi vom proba că deplina și suprema față a dorului nu e cea spre trecut, nici spre prezent, ci aceea a unui viitor suprem: mereu asaltat, mereu însetat și niciodată cuprins sau consumat. E adevărat că dorul exprimă totdeauna și o anumită absență, dar aceasta nu e golire sau pustiire, ci suferința nedeplinătății, ca sete veșnică de existență infinită. El nu este un nimic care dorește ceva, nici un gol care aspiră la plin, ci o ne-deplinătate care aspiră, tânjește sau însetează să ajungă la Tot.

Dar originea, conținutul sau ființa unui cuvânt îl arată cel mai sigur și mai precis **etimologia** lui. În această privință, etimologia cuvântului „dor” e simplă și

¹⁸ C. Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, ed.cit., p. 318-319.

indiscutabilă: el provine din latinescul „dolor-doloris”, care înseamnă „durere”, „suferință” sau „chin”. Așadar, sensul românescului „dor” este legat indisolubil și indiscutabil – vom vedea în ce fel – de vreo durere sau suferință. Într-adevăr, **dorul ca suferință** este un motiv omniprezent în arta românească.

Oricât de superficial, săltăreț sau optimist ar fi, niciun cercetător nu poate nega, evita sau neglija durerea ca și componentă esențială a dorului. Într-o formă sau alta (inefabilă, subtilă sau cotropitoare), suferința este prezentă totdeauna în dor. După cum este nesfârșit în capacitatea sa artistică în general, tot atât sunt de variate și nuanțele suferinței în dor. În forme potolite sau subtile, ea poate apărea mai întâi ca o nostalgie, melancolie sau tristețe: *„deodată îl apucă un dor de tată-său și de mamă-sa. Nu cuteză să spuie ... dară îl cunoscuro după întristarea și neodihna ce se vedea într-însul”* („Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte”). Ca depunere în ființa noastră, ea poate fi grea și totuși purtată ca o amorteală, ca devenită parte acceptată în noi: *„Între ziduri, pintre arbori ce se scutură de floare, / Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare! / Și din noaptea amintirii mii de doruri ea ne scoate; / Amorțită li-i durerea, le simțim ca-n vis pe toate”* (M. Eminescu, „Scrisoarea I”). Evidentă sau ascunsă, puternică sau molcomită, suferința dorului este ca o boală fără leac, dar o boală divină, o rană necesară creației, precum scoicii rana pietrei pe care o va preface în perlă: *„Purtăm fără*

lacrimi o boală în strune / și mergem de-a pururi / spre soare apune / ... / Răni ducem-izvoare- / deschise subț haină, / Sporim nesfârșirea / C-un cântec, c-o taină” (L. Blaga, „Cântăreți bolnavi”).

De cele mai multe ori însă, dorul este o suferință imensă. Și este, desigur, cu totul semnificativ că această suferință este direct proporțională cu splendoarea dorului. Maximul suferinței pare să se exprime tocmai în deschiderea și frumusețea totală a ființei, în dragoste: „Spune-mi bade și-al meu drag, / Cu dorul ce să mă fac? / Spune-mi, bade-bădișor, / Ce să fac cu-atâta dor? / Că nu are cerul stea / Cât dor în inima mea, / N-are codru-atâta frunză / Cât dor după mine umblă, / Nici pământu-atâta floare / Cât dor vrea să mă omoare”. Dar dacă cineva crede că această suferință e decorativă sau estetică, atunci trebuie să ia aminte că tensiunea de acolo e aproape de explozie: „mă doare dorul, toată-s din dureri, / cu ochi de patimi, împrejur, ispite / mă-nconjură cu tainice tăceri” (R. Cârneli, „Cântarea cântărilor”).

Suferința dorului poate fi nu numai rănire sentimentală ci chiar distrugere personală, ființială: „S-a dus badea ducă-l valea / Și mă omoară cu jalea / ... / S-a dus badea, ducă-l noru, / Și mă omoară cu doru”. Distrugerea este evidentă, căci cuprinde și se manifestă nu numai într-o persoană ci chiar în natura impersonală, în întreaga fire: „Măi bădiță, bădițele, / Nu mai bate vitele, / Căci pe unde-a trecut dorul / Nu mai

poți ara ogorul". Împricinații mărturisesc deschis nu numai suferința ci chiar distrugerea prin dor, ca un rău și o nedreptate: „*Florică frumușică / Dorul naibei tare strică*" și „*Bădiț, bădișorul meu, / Rău e dorul, tare-i rău!*" În cele din urmă, dorul ajunge să fie chiar repudiat ca un blestem: „*Du-te dorule, în lume / Să nu-ți mai aud de nume*", cu imprecăția zdrobitoare: „*De-ar fi dorul ca pădurea / Eu l-aș tăia cu securea / De-ar fi dorul ca holda, / Tăia-l-aș cu secera / ... / Dar dorul e mare câne / Nu-l poate omorî nime*".

Prezența suferinței în dor este indiscutabilă, dar sensul ei acolo ne intrigă și nedumerește. Dacă dorul este splendoarea ființei și supremul existenței, atunci de ce doare? Ființa este suferință, nu bucurie? Noi știm că dorul e în primul rând frumusețe, noblețe, împlinire și splendoare. Dacă suferința își face loc în el, atunci nu cumva e mai presus de el, nu cumva ființa e blestemată?

Dorul este cu adevărat chip al ființei, pentru că este **ambiguu și paradoxal** ca ființa însăși. După cum ființa lumii și a omului este și nu este, e concretă și totuși în devenire permanentă, tot astfel dorul este ceva concret, aici și acum, dar e de fapt tensiune, devenire sau drum într-un absolut. E și ceva ce există, dar e mai ales direcție și indicație spre ceea ce va fi. Dorul este „dolor” nu pentru că este tânjire artistică ci pentru că este durere sau tensiune ființială, pentru că este însăși condiția creaturii și mai ales a omului ca libertate, ca „aruncat” în ființă, adică dat-în-seama-lui-însuși.

Ambivalența dorului ca bucurie / suferință e probată excepțional de muzica populară românească. Astfel, pe de o parte întâlnim deseori în cele mai triste, grele sau grave texte o muzică de joc; pe de altă parte, alteori cele mai optimiste, sărbătorești și mărețe texte se cântă pe o melodie sobră și chiar gravă (de ex. „Așa-i românul!”, „Nu uita că ești român!” etc.). Aceasta e o dovadă excepțională că pentru spiritualitatea românească realitatea cea mai gravă și mai dură nu poate distruge optimismul; și, invers: că starea cea mai optimistă și mai exuberantă nu e superficială, formală sau neserioasă, ci e puternică, reală, gravă, profundă și grea.

Dorul e suferință pentru că **tensiunea, rana și sacrificiul sunt însăși condiția lumii**, căci „*fără de-o rană făptura e moartă*” (L. Blaga „Columna lui Memnon”). Sacrificiul, rana sau suferința sunt inerente ființei, de jos până sus. În primul rând, suferința e condiția creației în general și a artei în special, arta nefiind decât rana care cântă ca dor înflorit în tăcere. Apoi, condiția istorică a ființei în general și a omului în special este identică cu suferința, pe care însă omul o poate face să cânte, o sublimează în dor. Și, în sfârșit, suferința e chiar condiția Absolutului, căci Dumnezeu însuși – după cum vom vedea – suferă de patima dorului. Creatorul cult a înțeles și a exprimat foarte bine această condiție, invocând: „*Tată, carele ești și vei fi, / ... / nu alunga de pe tărâmurile orice suferință. / Alungă pe aceea doar care destramă, / dar nu pe aceea care întărește / ființa-*

ntru ființă” (L. Blaga, „Lauda suferinței”). Suferința dorului este nu numai problemă ci și rezolvare. Creatorul popular a înțeles-o și a spus-o la fel de bine: „*Numai dor și lacrimi grele / Poartă mândrele cu ele / ... / Și de doi ani și mai bine / Numai dorul tău mă ține*”. Dorul e suferință, dar suferința lui e ceva care face și susține ființa. Cine face alergie la dorul ca suferință trebuie să rememoreze că numai din suferință s-au născut valorile eterne, cele mai profunde și mai eficiente.

Dorul e legat de suferință, dar e infinit mai presus de ea. Căci **el e sublimarea suferinței și transfigurarea ființei**, e prefacerea suferinței în cântec, transfigurarea omului și a lumii, depășirea limitei și a relativului prin sacralizare. Suferința transfigurată de iubire devine dor: dorul este infinitul iubirii transfigurate sau suferința ca dor de ființă.

Suferința dorului e condiția întregii ființe, dar cu deosebire a omului. Ea se dovedește **încercarea supremă a Iubirii absolute în om**, precum și șansa omului de a crește întru Acea. Omul în general și creatorul în special au fost conștienți totdeauna că nu au altă cale de împlinire și intrare în deplinul ființării decât prin sublimarea suferinței, care nu e altceva decât „pironul de foc” arzător (dar vindecător și transfigurator) al lui Dumnezeu: „*Așa îți place ție să mă belești de viu / Să sângerezi în mine fără încetare / Așa îți place ție să fii piron de foc / Bătut încet la mine-n mădulare*” (I. Alexandru, „Cântare de toamnă”). Suferința dorului

e condiția și proba ființei, condiție ascetică, suferință maximă și sacrificiu, dar și izbândă absolută în ființă, măreția divină a omului și apoteoza însăși a iubirii umane care transfigurează cosmosul: „*Pustie, oh, Pustia, mormântul meu curat / Sărutul de pe urmă în care-am înghețat / E ceva fără nume în Pustie / Mult mai nebun decât o nebunie / Un fel de îngeri mulți pustii ce se sărută / Și diavolul plângând le cântă-n alăută*” (I. Alexandru „Imn etern”).

De ce este dorul durere, de ce doare dorul? Oare ființa și existența nu sunt bune, nu sunt bucurie? Ba da, dar nu plăcere, voluptate, distracție sau bucurie simplă, ci **bucuria sfâșietoare de a fi**. Pentru că dorul e plânsul de fericire al românului. Maica Tereza de Calcutta spunea că iubirea adevărată e aceea care doare. Într-adevăr, dorul românesc este iubirea care doare. „Mi-e dor de tine!” nu înseamnă „îmi placi, te doresc, mi-e drag de tine, îmi lipsești, am nevoie de tine!” (precum în celelalte limbi), ci înseamnă „mă doare pentru tine”, „frumusețea, bunătatea, sufletul tău, minunea ta mă doare!”. Bucuria maximă e totdeauna sfâșietoare: dacă nu plânge, bucuria nu e maximă, dar maximul ei e un dor sfâșietor și infinit.

Dorul e suferință și boală, dar e suferința celor aleși și o boală divină: „*Și totuși dorul e un rai / Cu sgomotu-i și crângu-i / De cercetezi, pricepi că n-ai / Cuvinte să te tângu-i*” (M. Eminescu, „Dacă iubești fără să speri”). Dorul e ca și dragostea: o tensiune infinită și o suferință fericită,

o ardere supremă pe vârfurile ființei și singura durere care asigură bucuria și frumusețea existenței. Pierderea acestei suferințe e cădere în pământesc iar asumarea ei este înălțare în condiția divină, încât sufletul conștient o asumă și o cheamă: „Și cât de mult îmi pare rău / Că nu mai sufăr încă” (M. Eminescu, „S-a dus amorul”). Dorul e boala celor aleși și cu suflet de zeu.

Dorul e supremul mod de existență, ca tensiune sau tânjire sfâșietoare după Absolut. Între ființa din nimic („creatio-ex nihilo”) și Creator raportul nu poate fi decât tensiune, tânjire sau dor sfâșietor după Iubirea și existența desăvârșită. Dorul omenesc e sfâșietor, pentru că însetează mereu, pentru că încă nu e ceea ce vrea să fie, pentru că e o sete ce se auto-generează mereu.